

Alcedo

September 2008 Nr 2 Årg 30

Örkelljungabygdens Natur

Innehåll

Höstens och vinterns program	sid 3
Exkursioner	sid 5
Utterspårare utbildas	sid 11
Sommarens fågelobsar	sid 13
Ingeborrarp i Rya socken	sid 17
Ingeborrarp - botaniskt sett	sid 31
Botaniska notiser	sid 35
Tallplantering i Sönder Össjö	sid 38

Kulturmarken nere i Ingeborrarp har fått breda ut sig i detta sena Alcedonummer. Många naturvärden har här framskapats av Bjersgårds arrendebönder under decennier som gått. Ett arv att förvalta.

Vi hoppas att Du hittar något läsvärt i allt det myckna skrivandet.

Redaktionen

Redaktionen

Janne Johansson, Ö. Ringarp Pl 496, 286 91 Örskelljunga, 0435-501 31
(janne_ringarp@telia.com)
Perry Vigelsbo, Ängelholmsvägen 49, 286 36 Örskelljunga, 0435-510 58
(vigelsbo@swipnet.se)
Leif Sigbo, Bjäregatan 3, 286 31 Örskelljunga, 0435-522 32
leif.sigbo@telia.com

Nästa nummer av **Alcedo** utkommer i december. Manusstopp 30/11.

Omslagsbild framsida: *Höststämning* (Foto: Perry Vigelsbo)

baksida: *Skvattemöllan i Ingeborrarp* (Foto: Perry Vigelsbo)

Höstens och vinterns program

- 21/9 Söndag.** Vi följer flyttfåglarnas rörelse i landskapet från en inlandslokal i vår egen kommun. Glöm inte att anpassa klädval till en ganska stillastående exkursionsdag. Matsäck och kikare medtages. Samling vid *Gästis* 09.00. *Ansvariga:* Björn Herrlund och Patric Carlsson.
- 4/10 Lördag. Örskelljunga kulturdag.** En svamputställning kommer att färdigställas i samband med att kommunen återupprepar sin satsning på en allmän kulturdag. Vi hoppas på att höstens väderlek gynnat framspirandet av många svamparter. Se i NST efter tid och plats. *Ansvarig:* Tony Svensson.
- 12/10 Söndag. Svamp i Klöva Hallar.** Svamp är mycket mer än bara kantareller. Möt ädla soppar och lömska flugsvampar. Ett arrangemang av Söderåsens Natur där Bengt Hertzman guidar oss bland både ätliga och oätliga arter. Samling vid *Gästis* kl 09.15. *Ansvarig:* Eva Persson.
- 19/10 Söndag. Snibe stua.** Uppe på Hallandsåsens otillgängligare delar finns utsikter, jättarnas stenblock och fina marker för avkoppling och höst-upplevelse. Välanpassade skodon, fikamat och lämplig klädsel. Vi ses! Samling vid *Gästis* kl 09.00. *Ansvarig:* Christer Sandén.
- 26/10 Söndag. Gvarpsvandring.** Vi kommer att färdas via en varggrop och rösen ner mot Gvarpsåns vackra miljöer. Arrangör av denna höstvandring är Klippanbygdens Natur. Samling vid *Gästis* kl 08.15. *Ansvarig:* Eva Persson.
- 8/11 Lördag. Arbete vid ängen i Spångabygget.** Vi hoppas att du har tid att hjälpa till med buskröjning och borttagning av ett par stormfällda tallar på vår översilade slätteräng. Tag på dig stövlar, grova kläder och handskar. Glöm inte fika! Vi ses i Spångabygget kl 09.00. *Ansvariga:* Bengt Gillenius och Janne Johansson.
- 20/11 Torsdag. Staffan Åkeby** håller ett engagerat föredrag om **Sveriges fauna och Skånes djurpark**. Du som var med sist vet att Staffan har en stor förmåga att trollbinda sina åhörare. Glöm inte att tipsa kompisar! Staffan har varit chef för djurparken utanför Höör, men ska i framtiden ägna mycken tid åt ordförandeskapet i Skånes ornitologiska förening. Samling kl 19.00 i Utbildningscentrum. *Ansvarig:* Patric Carlsson.

- 30/11** **Söndag. Svarta och Vita sjö.** Uppe i trakterna av Krängelbygget och Porkenahult ligger en liten räcka med vackert belägna sjöar. Denna gång har vi tänkt genomföra en sen novembervandring i anslutning till dessa sjöar. Samling kl 09.00 vid Gästis. *Ansvarig:* Janne Johansson.
- 11/12** **Torsdag. Egna bilder.** Tag med dig årets digitala naturbilder, så skaffar vi fram en projektor. Det brukar alltid vara en höjdpunkt att få återuppleva olika medlemmars naturupplevelser nu i det tätande decembermörkret. Samling kl 19.00 i Utbildningscentrum. *Ansvarig:* Perry Vigelsbo.
- 26/12** **Fredag, annandag jul.** Bjärekretsen har gjort annandagen till en traditionsenlig exkursionsdag ut till **Hallands Väderö**. Missa inte att uppleva denna säregna ö under en annorlunda årstid. Fika, kängor och varma kläder är en stor fördel. Båten avgår från Torekov kl 10.00. Samling vid Gästis för samåkning kl 08.45. *Ansvarig:* Eva Persson.
- 11/1** **Söndag. Hemmavandring.** Vi spanar efter olika spår och spårtecken på obestämd hemmalokal. Kanske gör vi försök att hitta säkra fynd efter en besökande utter. Samling kl 10.00 vid Gästis. Glöm inte fika. *Ansvarig:* Eva Persson.
- 25/1** **Söndag. Fyledalen.** Äntligen gör vi ett nytt vinterbesök neråt markerna vid Fyledalen. Vi hoppas på upplevelser med glador, örnar, gäss mm. Varma kläder, rejält tilltagen fika. Samling vid Gästis 08.00. *Ansvarig:* Björn Herrlund.
- 5/2** **Torsdag. Årsmöte.** Föreningens sedvanliga årsmöte avhålls denna torsdag, följt av filmvisning av Sven Nilsson, Svedala. Sven lovar att visa både Smörmyrorrar, örnar i närbild och andra sevärdheter. Samling kl 19.00 i Utbildningscentrum. Fika. *Ansvarig:* Patric Carlsson.

Boka in dessa datum i din almanacka! Hoppas att vi ses vid någon eller några exkursions-tillfällen. Inga förkunskaper krävs och du behöver inte heller vara medlem för att få följa med.

Har du frågor? Kontakta då den som är ansvarig för respektive exkursion.

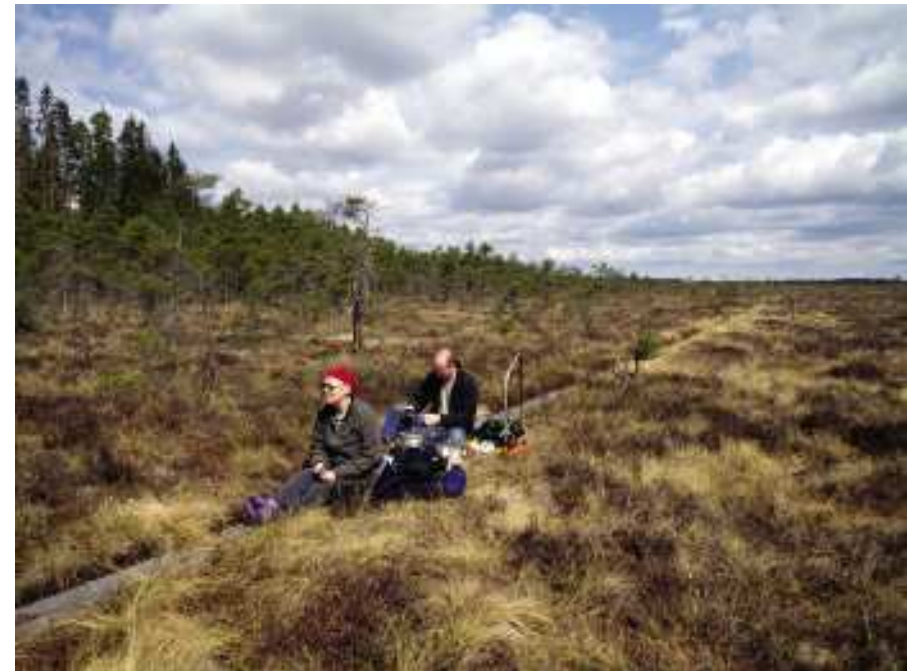

Exkursioner

Store mosse - den 2-4 maj

Vissa landskap inspirerar vår fantasi mer än andra. Store mosse, som vi skulle besöka första helgen i maj, kan nog många av oss uppleva som en sådan inspirationskälla. Redan i bilen, på väg upp mot Värnamo, nämndes insiktsfullt att det måste finnas mycket gömt i en mosses mångtusenåriga liv och de sista kilometrarna genom den småväxta tallskogen, på en slingrande skogsväg, kom en rofylld känsla av tidlöshet.

När vi ankom till det gamla torpet Lövä, som skulle husa oss två nätter, var förtrollningen nära; taltrasten hälsade oss välkomna med sitt glada läte, korna betade lugnt i hagen, smålandsstaket och falurött var i fullkomlig harmoni med en skirande grönska. Längre bort hördes tranornas trumpetande.

Birgit och Per i fikatagen. (Foto: Perry Vigelsbo)

Förväntansfulla gjorde vi entré i huset. Sängplatser fördelades så att hela skaran på sju personer var nöjda – snarkaren fick egen kupé. Vatten fick bäras in, ved likaså. Ingen elektricitet. Trots avsaknad av moderna faciliteter verkade alla nöjda. Och efter en snabb planering och korvgrillning i öppna spisen var vi redo att ge oss iväg för ett

första besök på mossen. Skymningen var i antågande och snart skulle fågellivet vara på topp där ute, det ville vi inte missa.

Vi gick stigen genom hagen och ganska snart kunde vi blicka ut över mossen och med nybehag förundras av detta landskap. Som en stor sjö med bruna nyanser, lite grönt, och här och var små öar av lågväxt tall och möjligtvis en och annan kuvad björk. Ett kärdråg kallat Blådöpet var vårt mål denna kväll. Ett par kilometer på träspångar och vi var där. Andäktigt tysta fångade vi sen mossens ljud: Grönbena, storspov, en buskskvätta svarade en annan. Snart vibrerade även luften av enkelbeckasinens dykningar och i fjärran hördes en småfläckig sumphöns entoniga tjut. När skymningen var på gränsen till mörker kom så äntligen även kvällens huvudattraktion: dvärgbeckasinen - som "galopperande hästar", ett nästan överkligt ljud.

Vi var nöjda. Stjärnorna började synas på himlavalvet och gav tillräckligt med ljus för att vi skulle finna vägen tillbaka i mörkret.

Lördag. Frukost klockan halv åtta. När vi samlats runt bordet saknades en. Samtidigt gick ytterdörren upp och den saknade var tillrätta. Han kunde berätta om orrarnas och ljungpiparnas spel för oss andra som satt där morgontrötta; runt femtiden hade det varit som mest intensivt. En fin morgon enligt utsago. Vi åt upp, packade och gav oss sen iväg – vi hade missat tillräckligt.

Dimma skapade mjuka kontraster och trädpiplärkan följde oss längs stigen som gick genom ett relativt kuperat område. Att det som idag är Store mosse en gång var en del av sjön Storbolmen, hade vi informerat oss om i Naturvårdverkets broschyr. När inlandsisen drog sig tillbaka ändrades utloppet och sjön dränerades på sitt vatten. Sjöbotten låg därefter blottad och vinden förde sanden med sig och skapade de dynryggar, även kallade rocknar, vilka vi nu gick på. Som skogsbeklädda åsar sträcker de sig som ett nätverk över mossen, som hela tiden kan skyntas genom den luftiga tallskogen.

Förstafikan dröjer inte länge. Spritkök får vatten att koka och snart doftar det av kaffe. I blickfånget mossen med sina små knotiga tallar. Mackor fram, solen likaså och dimmorna skingras. Trädpiplärkan blir föremål för en pedagogisk krasch - var det den nu igen eller... fågelläten är svårt!

Vi vandrar vidare. Helt plötsligt tar en tjäderhöna till flykten när vi kommer för nära och vi gläds åt detta; var går gränsen kan man undra, hur många har egentligen hittills lurat oss? Efter ytterligare en bit upptäcker någon en grönsnabbvinge, senare skall även tostblåvingen uppenbaras. Fotograferna ligger på knä för, förhoppningsvis, fina närbilder. Efter en bit passerar vi vindfällda granar som barkborren effektivt har fått barken att lossna från. Granarna får ligga där, skyddade av nationalparkens stadgar och därmed mänsklig inverkan.

Snart flackar det ut och kilometervis med spångar ligger framför oss på mossen. Magen börjar åter kurra och vi slår oss helt sonika ner på spången och plockar fram andrafikan. Solen pressar från söder, en gök hälsar våren och i tubkikaren kan vi zooma in buskskvättan. Dess svaga roströda nyans och vackra teckning blir till en visuell

upplevelse, om än i det lilla formatet. Än en gång hörs slamrandet av spritkök.

Roslingen har precis börjat blomma så här i början av maj. Silesår syns här och där med sina glupska tentakler som är på väg att utvecklas. Tuvull, tranbär... det märks

Gåsmarch över rocknarna. (Foto: Janne Johansson)

verkligen att vi befinner oss på en näringsfattig högmossa. Efter fiket vandrar vi sakta vidare och njuter av vidderna och vildmarkskänslan. Framåt eftermiddag når vi åter rocknarna där en stig leder oss tillbaka till Lövö.

Efter några timmars återhämtning ville vi ännu en gång uppleva den magiska känslan ute på mossen i skymning. Vi vandrade iväg och kom hem lika nöjda som kvällen innan – vilken otrolig föreställning!

De flesta av oss tog också tillfället i akt att gå upp i ottan morgonen därpå för att verkligen uppleva det som missades morgonen innan. Tillbaks igen intog vi gemensam frukost innan stugan städades ur och vi förberedde oss för hemfärd. För de som önskade dröja kvar en aning i denna storslagna natur erbjöds slutligen ett besök vid Kävsjön och det naturrum som finns där.

En upplevelserik, intressant och avkopplande helg var till ända.

Pär Svensson

Söderåsens nationalpark, Skäralid - den 25 maj

Denna exkursion bar iväg till Skäralid, Söderåsens nationalpark och det var 10 st naturintresserade som slöt upp vid Naturum.

Efter en del dividerande bestämde vi oss för att gå en 7 km lång runda, som skulle ta oss runt i parken på ett trivsamt sätt. Jan som agerade exkursionsledare, berättade helt kort om parken, exempelvis att det pågår ett projekt, "Life"-projektet som går ut på att återskapa lövskogen i parken. Det har som på många ställen planterats mycket gran och en del lärk, detta tas ned och ersätts med bland annat bok. Söderåsens nationalpark är 1625 ha stor, varav 1520 ha består av skogsmark. Resten av parken är en

En magnifik utsikt högt över Korsskär. (Foto: Pär Svensson)

blandad kompott av rasbranter, kärr och odlingsmark.

Vi började vår vandring in i ravinen längs Skärån, det vattendrag som ringlar sig fram i botten av ravinen i Skäralid. Vattnet i Skärån är känt för att vara väldigt rent och det är ett av människor relativt opåverkat vattendrag. Källsprång finns det också gott om och det rena rikliga vattnet utgör ett gynnsamt klimat för många arter. I de olika branterna som vetter mot flera väderstreck varierar fuktigheten och detta bidrar till att det finns många olika livsmiljöer i området. Då vi gick längs ån fick vi se mycket olika

växter, det prunkade formligen av dem längs Skärån. Aklejruta, flera sorters ormbunkar som bergbräken och hultbräken är exempel på växter vi såg. Andra typiska arter för lite näringsrik och fuktig mark är gulplister, myskmadra eller myskmåra eller myska, kärt barn har många namn!

Plötsligt när vi gick där och tittade ned i backen hörde vi ett kviddevitt, såsom sädesärlan säger, och då förstod vi att det var försärlan som fanns i närheten. Vi letade längs stenarna i vattnet och snart hittade vi den gulgrå krabaten. Försärlan trivs vid strömmande vatten och vi har den även i Örkelljunga kommun, till exempel vid "Bruket" i det blivande Pinnåreservatet.

Promenaden gick vidare in i ravinen och vi tittade på vad naturen kunde visa oss. Det finns mycket död ved i denna skog och det är ett medvetet drag från förvaltarna av parken. Detta gynnar den biologiska mångfalden. Insekter bryter ned veden, fåglar som större hackspett, som trummade ljudligt ovanför örnen på oss, äter insekterna i de fina lågorna på marken och högstubbarna. Vedlevande svampar och många mossor har också död ved som krav för att kunna leva.

Vi tog oss en snabbfika "en liten en, innan den stora" så att säga. Fikan är ett obligatoriskt moment på ÖbN:s utflykter, då sätter vi oss ned i gröngräset och småpratar om vad som kommer oss för. Exempelvis fick jag en växt av Janne som jag kunde lägga på smörgåsen, vilket jag också gjorde men först efter det att jag sett honom själv äta av den - förstås! Växtens blad smakade friskt och lite åt lakritshållet och heter bäckbräsma. Jag sparade några blad till nästa fika.

Geologin i detta område är intressant på många vis, "berget" är en urbergsrest, en så kallad horst. Den bildades genom att omkringliggande land sjönk vid ett antal jordbävningar. Horsten bildades för ungefär 150 miljoner år sedan och ligger i sydost/nordvästlig riktning som de andra stora horstarna i Skåne exempel Hallandsåsen och Linderödsåsen.

Promenaden ledde oss uppför en brant sluttning som var beväxt med bokskog. Efter pust och stänk var vi alla uppe och kunde vid en fin utsiktsplats njuta av vyerna. Vi befann oss mitt emot Kopparhatten, den populära utsiktsplatsen som man kan ta sig till med bil. Den stora fikan intogs njutfullt i solskenet. Vi bestämde oss sedan för att gå ned i ravinen igen istället för att gå ovanför där det mest växer bokskog, och inte så mycket växter. Så vi knixade ned igen och gick på andra sidan Skärån tillbaka till Naturum. Exkursionen avslutades med en glass innan vi begav oss hemåt.

Josefin Svensson

Sandön och Rönnen - den 17 juli

Sommarmånaden juli brukar inte direkt förknippas med höst, men i fågelvärlden är höststräcket i full gång, i alla fall när det gäller nordligt häckande vadare. Och sådana vadare fanns väl lite i våra huvuden när sex personer gav sig iväg mot kusten denna torsdag i mitten av månaden.

Vädret hemmavid var under dagen skiftande med ömsom sol och ömsom kraftiga

regnskurar. Vår oro var obefogad. Väl ute vid Sandön, som var första stoppet, hade vi en klarblå himmel och en sakta nedåtgående sol över oss. Gott väder alltså.

Vattenståndet var vid Sandön ganska högt vilket gjorde att vadartillgången kanske inte var så god. Men från norr hade i alla fall ca 20 myrspovar kommit, många av dem otroligt vackra i sina sommardräkter. Rödbrun strupe-hals. Traktens fiskgjuse drog förbi och 8 småtärnor satt på en av de få sandrevlarna.

Någon km bort fanns den välbekanta halvön Rönne, som egentligen kan bjuda på vad som helst i fågelväg. Kentska tärnor, som troligen har häckat i Danmark, satt eller flög runt i ett antal av minst 47 ex, både gamla och årsungar. Deras läte går liksom inte att ta fel på då ungarna tigger mat av föräldrarna.

Ännu en förbipasserande gäst med röd framdel fick vi in i tubarna, nämligen 11 kustsnäppor, plus ytterligare en art med nordlig häckplats och framträdande rödbrun strupe och böjd näbb kollades noga. Tillsammans med rödbenor, ett antal skärfläckor med ungar, kärnsnäppor, hittades nämligen minst 6 drillsnäppor och två grönbenor. Roligt med "våra" skogs- och drillsnäppor när man stöter på dem vid kusten. Deras läte låter lite mer ynkligt här ute än när vi hör dem spela i våra hemmamarker.

Lite ejdrar, skarvar, en bläsand, överflygande hämplingar, sång av ett par ängspiplärkor, sädesärlor, vitfågel av olika slag. Ja, allt detta gör att upplevelserna blir lite annorlunda jämfört med ett Värjsjö- eller Flinka sjö-besök. Det är gott att komma ut till havet då och då.

BjörnHerrlund

Utterspårare utbildas

Den "tjuvfiskande" uttern har ju åter börjat dyka upp i våra nordskånska trakter. Den 13 januari 2006 konstaterade zoologen Rune Gerell spår efter utter vid Lärkesholmsån, strax intill den nyskapade Skåneporten. Och innevarande år har en iakttagelse av ett levande djur gjorts i Pinnån nere i Åkarp i samband med restaureringsarbeten av själva ån (Anders Eklöv, Johannes Pålsson).

Utter, *Lutra lutra*

(Artikelns foton: Carina Sjölin, Skånes Djurpark)

I samband med utterns långsamt ökande population har Studieförbundet anordnat småkurser för att öka kunskapen om djuret i fråga. Söndagen den 24 augusti genomfördes en utterspårningskurs förlagd till Almaån norr Hässleholm. Deltagarna blev först matade med mer teoretisk kunskap i ämnet av landets främste utterspårare Mia Bisther. Här nedan kommer några uppsnappade lärdomar från denna kursdag.

Vid spårning är det mycket viktigt att ha god kunskap om utterns karakteristiska spillning. Denna har i regel ett ganska "spretigt" utseende och dess doft kan lämpli-

gen jämföras med den från hö (ibland brukar man tycka att en violdoft kan märkas). En utterspillning som får ligga länge i fred kan, om den ligger på en skyddad plats (exv under en bro), återfinnas efter upp till ett års tid. Den markeringsplats som väljs är i regel en väl synlig sådan, kanske vid in- och utloppet till sjöar, där vattendrag går ihop, på uddar, på öar, under broar, på eller under bryggor, liksom på utskjutande trädstammar, stockar och trädrötter, på stubbar och stenar...

För att säkert skilja utterspillning från minkspillning, som oftast är något mindre, ska man som sagt *lukta* på den! Man anar alltså hödoft från utterspillningen medan minkens ger ifrån sig en klart från doftsignal. Om man tar upp en spillning i handen bör man lämpligen lukta på dess *undersida*, som bäst avslöjar den karakteristiska doften. Man kan också skrapa fram en fräsch yta och väta denna för att få bra doftrespons eller kan man helt enkelt smula sönder den och därefter väta detsamma. Tar man istället

med sig spillningen in i stugvärmen är chansen att upphittaren får sig en doftsensation klart större (speciellt vintertid). Doften varierar något beroende på vad uttern ätit.

Om man letar efter de avtryck som uttern lämnar efter sig är det enklast att hitta sådana under en snörik vintersäsong. Den typiska, breda "utterkanan" skiljer sig markant från minkens betydligt smalare. Man brukar ange utterns till 20 cm och minkens till 10 cm. Spårstämplar påträffas ytterst sällan under barmarkstiden, men man bör lämpligen leta på sandiga eller gyttjiga stränder. Ett litet knep för att skilja utterns fotavtryck från minkens är den att lägga en tändsticksask över spåret och om avtrycket sticker utanför asken så talar detta starkt för att du har en utter i grannskapet.

Eva Persson

SOMMARENS FÅGELOBSAR

(16/4-15/8)

Lommar/doppingar/storkfåglar/andfåglar

Storlom – som flest 14 ex Vårsjön 26/7 (BH). 4 ex Fedingesjön 26/4 (PC, POL). 2 par med 2 pull respektive, Vårsjön 29/5 (SN). 1 par med 1 pull och ytterligare 1 par med 2 pull 24/7 Vårsjön (BH). Tydligt "försvann" en av ungarna i Vårsjön. **Smådopping** – 1 par med 6 pull Esborrarp 15/6 (LP). **Vit stork** – 1 ex Ljungaskog 31/7 (PB). **Knölsvan** – 3 ex Hjälmsjön 19/4 (BH). **Prutgås** – 19 ex str Vårsjön 29/5 (SN). 60 ex str Flinka sjö 5/6 (ÖbN). **Vitkindad gås** – 1 ex Flinka djurpark 26/4 (LP). Tre flockar av vitkindade gäss: ca 250+60+175 ex Ö Ringarp 9/5 (JJ). Ca 3000 ex över Ö Ringarp 10/5 mellan kl 08.45-10.30 (JJ)! Två flockar med 100 resp 200 ex str över Stensmyr 10/5 (VI, EP). 300 ex 10/5 Långasjön och 800 ex Ö-a (BH). Även "flera tusen" från Attarpshället 10/5 (PC). En del flockar var troligen dubbelräknade den 10/5. Den 11/5 fortsatte det stora sträcket med vitkindade gäss. Vårsjön totalt ca 1600 ex, med 700 ex i den största flocken (BH). 4 ex lågt över Vårsjön 29/5 (SN). **Kricka** - 30 ex Hjälmsjön 27/4 (EP, JJ). **Skedand** – 3 ex (1 hane) Hjälmsjön 1/5 (KK). **Vigg** – 30 ex Hjälmsjön 27/4 (EP, JJ). **Brunand** – 4 ex Vårsjön 3/5 (JL). **Svärta** – 1 ex hane 10/5 Hjälmsjön (PC). 1 ex Pinnån vid Eket 11/5 (MK). **Storskrake** – 1 ex ad med 4 pull Vårsjön 29/5 (SN). 2 par med lyckad häckning 30/6 Vårsjön (BH). Två kullar med 4 juv resp 3 juv Vårsjön 26/7 (SN).

Rovfåglar/hönsfåglar/tranfåglar

Bivråk – 1 ex 9/5 Vårsjön (KS). 2 ex Långasjön 17/5 (PC, JJ, BH). 2 ex Ö Ringarp 25/7 (JJ). 1 ex Ingeborrarp 7/8 (JJ). **Duvhök** – 1 ex Smedhultamossen 19/4 (PC). 1 ex Flinka-gården 27/4 (BH). **Glada** – Häckning: Havabygget (LP). **Fiskgjuse** – häckningsindicer: 1 par Köphultasjön 16/4 (PC, EP) och 8/6 (SN). 1 par på bo vid Vårsjön 29/5 (SN), detta par byggde ett nytt bo något hundratals meter från det gamla. Dock verkade häckningen misslyckas 26/7 (SN). **Brun kärrhök** – häckningsindicer: 1 par Flinka sjö 16/4 (LP). 1 hane med bomaterial Åsljungasjön 7/5 (PC). 1 par Långa sjö (BH, JJ, PC). 1 par Holmasjön, Rya 20/5 (LP), vilket resulterade i en lyckad häckning med 3 ungar 13/8 (LP). **Lärkfalk** – 1 ex Vårsjön 11/5, 29/5 och 26/7 (SN). 1 ex Ö Flinka 6/7 (PL). **Stenfalk** – 1 ex hane Stensån vid Boaltsvägen 2/5 (PC). **Tornfalk** – 1 ex Sällersås 12/8 (EP, JJ). **Tjäder** – 1 ex höna Porkenahult 26/4 (PC, POL). **Orre** – inventering genomförd och redovisas på annan plats i denna tidning. **Trana** – Häckningsindicer: Stensmyr, Långa sjö, Smörmyr, Åsljungasjön – lyckade häckningar: 1 unge i Ö Ringarp respektive Lönsjön, 2 ungar i Flinka/Troedstorp. Paret vid Flinka sjö fick inte fram några ungar. **Vattenrall** – 1 ex Långasjön 26/4 (PC, POL). 1 ex Långasjön 17/5 (PC, JJ, BH). **Rörhöna** – 1 ex Harbäckshult 20/4 (BH). 1 ex Prästsjön 26/4 (LP). 1 par med 6 pull 27/6 Rya

golfbana (PC). 3 pull sågs i en damm nära Rya kyrkoruin 6/8 (POL), troligen samma kull, nu decimerad, som sågs den 27/6. **Sothöna** - 1 ex Flinka sjö 26/4 (LP).

Vadarfåglar/måsfåglar/duvor/gökar/ugglor

Strandskata – 1 ex str Ö-a 1/5 (PC). **Mindre strandpipare** – spel Flåssmyr 19/4 (LP, JJ) och 15/6 (BH). 1 par Industriområdet Ö-a 20/4 (BH). 1 par Smörmyr 3/5 (PC). 1 par Eket 19/5 (FP). 1 ex varnade Havabygget 24/5 (LP). 1 ex Rya 30/5 (BH). 1 ex spel Store mosse 5/6 (ÖbN) och 18/6 (LP). 3 par kvarteret Ejdem, Ö-a 25/6 (PC). **Storspov** – 1 ex Grytåsa 27/4 (LP, MP). 1 ex str Åkarp 26/6 (BH). **Grönbena** - 1 ex överflygande vid Rya 6/8 (POL). **Gluttsnäppa** – 1 ex str Hjälmjön 30/7 (JJ). **Kärrensäppa** – 1 ex Vårsjön 3/5 (JL).

Fisktärna. (Foto: Perry Vigelsbo)

Silltrut – 1 ex Långasjön 17/5 (PC, JJ, BH). 1 ex Vårsjön 29/5 (SN). 2 ex Svarta sjö 1/6 (JJ). 7 ex Vårsjön 30/6 (BH). 3 ex Hjälmjön 6/7 (SN). 1 ex Vårsjön 7/7 (BH). 1 ex Ringåsen 9/7 (BH). 6 ex Vårsjön 9/7 (BH). 2 ex Vårsjön 24/7 (BH). 8 ex Vårsjön 26/7 (BH). 2 ex Vårsjön 27/7 (BH). 3 ex Vårsjön 2/8 (BH). **Skrattmå**s – som flest 40 ex Hjälmjön 13/5 (JJ). Kontroll av bo i Hjälmjön 23/7: Bobalar var där, ett 10-tal redan med ett okläckt ägg, några döda små ungar i andra bon. Totalt kunde minst 50 redan från årets häck-

ning räknas in, alltså lika med minst 50 häckande par skrattnåsar i Hjälmjön detta år (BH, JJ). **Fisktärna** – som flest i respektive sjö: 2 ex Fedingesjön 26/4 (PC, POL), 2 ex Store sjö 10/5 (SN), 2 ex Långasjön 17/5 (PC, JJ, BH), 11 ex Vårsjön 29/5 (SN), 2 ex Köphultasjön 8/6 (SN) och 1 ex Lärkesholmssjön 20/6 (SN). 10 ex varav minst 3 juv Vårsjön 26/7 (SN). **Skogsduva** – 1 ex hördes Åsljunga sjön 1/5 (PC). 3 ex 10/5 Ö Ringarp (JJ). 1 ex Ö Ringarp 1/6 (BH). 1 ex hördes Ö Ringarp 26/6 (LP) som visade sig ha fått ut minst en unge 2/7 (LP). 1 ex Vårsjön 2/8 (BH).

Nattskärror/seglare/blåkråkfåglar/hackspettar

Nattskärna – 1 ex Smörmyr 3/5 (PC) – tidigt! 2 ex Store mosse 5/6 (ÖbN). 2 ex Attarp 6/6 (ML). **Kungsfiskare** – 1 ex Pinnån, Åkarp 27/4 (MK). 1 ex 21/7 Pinnån (LP). ”Utom tvivel” häckning av kungsfiskare i Pinnån denna sommar, bägge föräldrar med småöring i näbben (MK). **Mindre hackspett** – 1 ex Stora Bjälkabygget 19/4 (PC). 1 ex Ö Ringarp 22/4, 5/5 och 9/5 (JJ). 1 par Flinka sjö 4/5 (BH). 1 ex Långasjön 4/5 (PC, RO). 1 par med ungar Köphultasjön 8/6 (SN). 1 ex mellan Ringåsen och Havabygget 16/7 (BH). 1 ex Åsljunga 19/7 och 8/8 (SN). 1 ex Hjälmjöområdet 23/7 (JJ). 1 ex Drakabygget 6/8 (PC).

Tättingar

Trädlärika – 1 ex Flinka stenbrott 7/5 (LP). **Forsärila** – 1 ex Bruket, Pinnån 19/4 (SN). 1 ex hona Pinnån 28/5 (JJ). 1 ex Pinnån, Åkarp 29/5 (JJ). **Törnskata** – trolig eller konstaterad häckning 1 par Rya 23/5 (BH). 1 ex med föda Esborrarp 18/6 (LP). 1 ex juv Vårsjön 26/7 (SN). **Svartpannad törnskata** – 1 ex 28/7 Grytåsa (SN, m.fl). Första rapporterade obsen av denna art i kommunen. Arten ses normalt med några få tillfällen i Sverige per år. Fågeln stannade till sena kvällen och flera personer fick tillfälle att se den. **Sommargylling** – 1 ex Ingeborrarpsgården 8/6 (KO). **Korp** – 70 ex Stensmyr 24/4 (EP). **Kärrensångare** – 1 ex Ö-a 14/5 (BH). 1 ex 21/5 Esborrarp (LP). 1 ex sj Åsljunga 29/5 (SN). 1 ex Rya 30/5, 10/6 och 26/6 (BH). 1 ex Grytåsa 15/6 (LP). **Stenskvätta** – Häckningsindicer: 1 par Flåssmyr (BH), 3 par Attarp (PC) och 1 par industriområdet Ö-a (BH). **Svart röstjärt** – 1 ex 19/4 Skogen, Ö-a (BH). 1 ex hane Industriområdet Ö-a 20/4 (BH). 1 ex vid Bygga, Ö-a, 15/5 (KK) och 24/6 (PC). **Näktergal** - 1 ex Flika sjö 25/5 (LP). 1 ex Flinka sjö 4/6 (KK). **Ringtrast** – 1 ex 2/5 i trädgård vid Högelid 3 (HH). **Hämpling** – häckningsindicer: 1 ex sj Attarp (PC), 1 par Harbäckshult (PC), 1 par Flinkagården (BH) och 1 par Flåssmyr (BH). **Rosenfink** – 1 ex sjöng vid Flinka sjö 2/6 (JJ). 1 ex Rya 10/6 (BH).

Förklaringar

Lokaler skrivna i kursiv stil ligger strax utanför kommungränsen, t ex *Rössjön* och *Sjöaltssjön*. (ad=vuxen, juv=ungfågel, pull=nykläckt unge).

Vi tackar alla som rapporterat in sina observationer. Inkomna observationen ligger till grund för sammanställningen och statusen på Örkelljunga kommuns fågelarter; då, nu och för framtiden.

BH	Björn Herrlund	MK	Mattias Karlsson
EP	Eva Persson	ML	Mattias Lindström
FP	Ferenc Persson	PB	Philip Beardsall
HH	Hans Holmqvist	PC	Patric Carlsson
JA	Jörgen Andersson	PL	Per Lundgren
JJ	Janne Johansson	POL	Per Olof Lippe
JL	Jesper Linell	PV	Perry Vigelsbo
KK	Kjell Karlsson	RO	Rikad Osgyan
KO	Kenneth Oskarsson	SN	Seth Nilsson
KS	Kim Svitzer	VI	Vivi Jesen
LP	Lennart Persson	VR	Viktoria Rosby
		ÖbN	ÖbN-Exkursion

Har du något att rapportera? Rapportera gärna dina obsar på vår hemsida!

Alcedo vill ha hjälp av **dig** att samla in uppgifter om fågelobservationer inom kommunens gränser. Vi vill ha observationer av ovanliga fågelarter för vår kommun, alla arter utanför den tid de normalt förekommer i landskapet, större sträckförekomst, anmärkningsvärt stora flockar, intressanta häckningar, återfynd av ringmärkta fåglar, sena obsar på hösten eller observationer som du tycker är särskilt notabla. Alla rapporter arkiveras för framtida behov.

Senaste inrapportering innan nästa tryckning av Alcedo: 15 april, 15 aug, 15 nov.

Rapportera helst dina obsar på Svalan: <http://www.artportalen.se/> eller på vår hemsida: <http://orkelljunga.snf.se>. Du kan även e-posta eller skriva till mig så sammanställer jag det i Alcedo: Seth Nilsson, Orreslättsvägen 30, 286 72 Åsljunga.

E-post: seth.nilsson@telia.com

Ingeborrharp i Rya socken

- växter, kulturlandskap, friluftsmuseum -

Längst ner i kommunens sydligaste del ligger byn Ingeborrharp. En by som under ganska lång tid har legat under Bjersgårds säteri, i Klippan. För nutidens nordvästskåningar förknippas dock ordet Ingeborrharp med den prägel som Örkelljunga hembygdsförening satt på byn. Ett friluftsmuseum har långsamt växt fram och idag finns här ett *flertal* museala inslag i form av en 1700-tals gård, ett trämuseum, ett järnmuseum, en backstuga, en skvaltkvarn och så Slättsjöstugan med det nybyggda värds-uset just intill. Kulturmarkerna runt de olika byggnaderna har också åtskilliga kvalitéer sett med natur- och kulturlandskapsögon.

Ingebörup, Ingeborrharp, Ingeborrharpsgården

Ingeborrharp och Ingeborrharpsgården är alltså för de flesta Örkelljungabor (och ett mångtal andra) ett välkänt begrepp. Bynamnet Ingeborrharp är känt redan från 1569 under stavningen *Ingebörup*. Det tycks vara något osäkert om ortnamnet härrör från mansnamnet Ingebjörn eller från kvinnonamnet Ingeborg. Namnet *Ingeborrharpsgården*

är dock myntat i modern tid i samband med den aktivitet som framväxte på ”Frans Olssons arrendegård”, vilken kom att övertas av Örkelljunga hembygdsförening.

Ett otal böcker har framsprungit från denna hembygdsförening, ofta ”signerade”, författade av Nils Arvid Bringéus och nästan lika ofta illustrerade med fotograf Sven Hjalmarssons benägna bistånd. När vi i dessa artiklar om Ingeborrarsområdet även

Backstugan och den steniga fäladsmarken.

vill ge läsaren en kortfattad historik över friluftsmuseets framväxt har vi nyttjat faktauppgifter från ett par av föreningens minnesböcker. Dessutom gjordes en relativt kort intervju med Bringéus i början av augusti 2008.

Mötet med Frans Olsson

Upptäckten av Ingeborrarsområdet i dessa hembygdssammanhang kom helt tillfällighetsvis att ske genom att Nils Arvid Bringéus vid sina etnologiska studier i Lund (universitetet) var ålagd att göra ett antal uppteckningar för att komma ut och träffa ”levande människor”. Cykeln var då år 1950 det transportmedel som oftast stod till buds för den som icke var bilburen. Nils Arvid valde att cykla ner till byarna i den för

honom på den tiden ganska okända Rya socken och kom då att stöta ihop med lantbrukaren Frans Olsson, som var arrendator på den gård som senare kom att kallas Ingeborrarsgården. Arrendatorn Olsson höll vid tillfället precis på med att såga ner loglängan på arrendegården, eftersom han ämnade flytta över sitt boende till ett hus en bit bort i byn.

Nils Arvid berättar att det ”gjorde ont i hjärterötterna när han såg den fina knuttimrade ryggåsstugan och insåg att här skulle det snart kunna komma att planteras granskog tätt inpå”. Han beslöt därför att försöka rädda byggnader och miljö på något vis, och började med att be Frans Olsson att ”sluta göra kaffeved av logan”. Nils Arvid tog vidare kontakt med Johan Gyllenstierna på Bjersgård, som var själve *ägaren* till gården. Denne var för övrigt också ordförande i Åsbo häraders hembygdsförening – en i detta sammanhang nog så lämplig tillfällighet!

Det kan dock tilläggas att den gamla ryggåsstugan hade uppmärksammats redan år 1921, av ett par amanuenser vid Helsingborgs Museum, men detta var en föga spridd kunskap när Nils Arvid 30 år senare gjorde sin entré, på en tvåhjulning.

Påhejad av Sven Nöjd

Det hela ”slutade” med att Nils Arvid som *ungste* medlem av Örkelljunga hembygdsförenings styrelse några år senare, 1955, lyckades övertya densamma att gå med på hans planer att arrendera den ”Ingeborrarsgård”, som man därefter under mer än ett halvsekel har lagt ner så mycket av sin själ i. Man ska i sammanhanget komma ihåg att föreningen under åren kring andra världskriget satsat mycken kraft på ”Slättsjöstugan”, en stuga som nedmonterats från sin uppväxtort och istället uppförts i Ekebacken i Hjälmjö, på Hjelme-Lundbergs mark.

Bringéus lyckades alltså med sitt uppsåt och fick lov av Johan Gyllenstierna att arrendera gården i Ingeborrarp (första tiden hade Frans Olsson fortfarande en del husdjur i stallen). Men detta åtagande var en för sin tid mycket stor satsning för hembygdsföreningen. Och Ingeborrarp låg ju lite perifert i förhållande till kommuncentrum, i en tid då biltrafiken ännu var relativt i sin linda.

Arbetsinsatsen i Ingeborrarp blev första tiden mycket fokuserad på att rädda själva byggnaderna. Miljön runt kring hade man liksom fått på köpet. Men det fanns ju ett viktigt moment - man *ägde inte* marken!

Bringéus påminner sig att det *inte minst* var förre postmästaren och ”järnforskaren” Sven Nöjd som kom att bli den i hembygdsföreningens styrelse som mest påtagligt stöttade hans Ingeborrarsidéer. En kort tid efter det att arrendeplanerna gått i lås brann den nedgångna backstugan längst i söder upp efter ett blixtnedslag. Med Göte Nilssons benägna insatser återuppstod denna backstuga ett par årtionden senare, nämligen 1976. Många kom därefter att lära känna detta gamla undantagshus som en trevlig lokal för förtäring av god mat.

För att göra en lång historia kort så växte Ingeborrarsområdet allt mer i betydelse för hembygdsfolket och olika utställningar kom med tiden att uppfylla både Inge-

borrharpsgårdens och "Krökatorpets" olika längor. Hembygdsföreningen kunde sen, med kommunen som mellanhand, friköpa Ingeborrharpsgården och markområdet närmast bakom denna, för att på så vis säkra byggnader och viss utemiljö till eftervärlden. Även Krökatorpet och ett markområde runt det nyuppförda vårdshuset och Slättsjöstugan har i senare tid kunnat friköpas.

Nils Arvid Bringéus - en kortversion

Hembygdsföreningens aktiva satsning på att göra Ingeborrharp till ett friluftsmuseum är naturligtvis resultatet av många människors arbetsinsatser och generösa gåvor. Men att *Nils Arvid Bringéus* är den person som mest satt sitt signum på utvecklingen i den fd arrendebyn, längst ner i kommunens sydkant, är nog ett understatement.

Vid intervjun med Bringéus snuddade vi lite vid hans levnadsbana. Fadern och läraren Alarik Svensson blev den förste sekreteraren i Örkelljungabygdens hembygdsförening (som den hette då) och att sonen fick likartade intressen framkom inte minst när denne började sin akademiska karriär. I början kom teologin och framförallt kyrkohistorien att inspirera, men snart blev det etnologin som tog överhand. I det sistnämnda gebitet doktorerade Nils Arvid och blev därefter utnämnd till docent och så småningom till professor. Den universitetslärare som satte djupast spår hos honom var Sigfrid Svensson, en lärare som under 25 år var chef över Allmogeavdelningen på Nordiska museet.

Nils Arvid nämner att det var just denne Sigfrid Svensson som inpräntade i sina adepter, att det inte bara gällde att studera mycket, utan att man också skulle vara aktiv genom skriv- och publiceringsverksamhet. Det sistnämnda har inte minst Hembygdsföreningens tillskyndare fått skörda frukterna av via de otaliga böcker som publicerats allt sen slutet av 1940-talet. Men i det publicistiska sammanhanget har även en del andra skribenter bidragit med sina hågkomster och hembygdsforskningar; man kan nämna Elis Pålsson, Bo Hellström och Arvid Hedfors. Att Nils Arvid Bringéus' liv i form av både yrkesval och fritid hela tiden kommit att kretsa kring hembygdsvård och hembygdsforskning har, enligt vad han själv tycker, varit på både gott och ont. "För visst kunde det ha varit intressant att fått använda mer av sin tid till att bredda sitt kunnande *inom helt andra*, för mig obekanta ämnesområden..."

Den mer aktiva forskningen kring kulturlandskapet har väl inte direkt varit Nils Arvids huvudområde, men i sammanhanget nämner han att han just håller på att utge en bok om botanisten och landskapshistorikern Mårten Sjöbeck. Dennes intresse för frågorna kring kulturlandskapet blev tidigt väckt genom kontakten med Åke Campbell. Mårten Sjöbeck har utgivit en hel del skrifter och hade "ett gott kameraöga", varför hans intressanta fotografier om ett bortflyende landskap har dubbelt värde i denna dag. Förra året fanns ett par utställningar om honom i Helsingborg.

När man för in samtalet på skötsel av markerna kring gårdarna och de nytillkomna byggnaderna i Ingeborrharp påpekar Bringéus det faktum att hembygdsföreningen bara äger en mindre del av områdets åkrar och betesmarker och att man alltså inte kan

bestämma själv när olika skötselåtgärder kommer upp på bordet. Ett starkt önskemål från föreningens sida hade naturligtvis varit förvärvandet av hela den öppna kulturmarken, så att ett bättre helhetsgrepp över området hade kunnat tas. Bildandet av ett naturvårdsområde hade i så fall varit en naturlig målsättning.

Nils Arvid Bringéus var ordförande i Örkelljunga Hembygdsförening mellan åren 1953 och 1998, därefter har Bengt Andersson efterträtt honom på denna post.

Kulturlandskapet i Ingeborrharp

Någon detaljerad karta från när byn Ingeborrharp skiftades finns inte... av den naturliga orsaken att byn aldrig genomgick något enskifte eller laga skifte. Gårdarna har sen länge varit arrendegårdar under Bjersgårds säteri och någon regelrätt lantmäteriförordning har därför inte varit av behovet. Däremot finns en intressant karta bevarad över inägorna till Ingeborrharp nr 1 och 2, vilken blev framarbetad och renritad 1884 av skogvaktaren *Per Stensson*. Kartan förvaras idag på Krapperups godsarkiv ute på Kullahalvön. En avfotografering av denna karta finns här intill.

Ett begrepp som ibland myntats för århundradena *innan* skiftena drog över landet är ”*Bylandskapets tid*”. Med förenklingar kan man konstatera att många av jordbrukets huvuddrag var sig lika ända från ensamgårdens dagar till 1800-talets nya vindar. Gården, gårdarna omgavs av utspridda, småskaliga åkrar och av betydligt större och sammanhängande sjok med ängsmark. Dessa marker kallades inägor och var skyddade från betande djur med en nogsamt hållen gårdsgård. Den brukare som inte skötte sin del av gårdet kunde räkna med efterräkningar. På fäladen eller utmarken, utanför inägorna, fick under stora delar av året gårdarnas betande djur hålla till godo med vad som bjöds.

Inägorna på 1880-talet

I denna den centrala, Pinnånära delen av Ingeborrarps fanns år 1884 tre gårdar. Det var den gård som numera kallas Ingeborrarpsgården, det var den gård som i sen tid getts namnet Krökatorpet och slutligen ”Sigfrid Anderssons gård” längst i öster.

Enligt Stenssons karta fanns ännu i slutet av 1800-talet en hel del naturliga ängsmarker kvar i bruk, det är de på kartan *grönmarkerade* ytorna. Merparten av gårdarnas fd ängar blev ju annars oftast uppodlade till åkrar eller kanske omgjorda till hagmarker när förändringens vindar svepte fram uppe i skogsbygden. Den stora ängen öster och

Per Stenssons karta över Ingeborrarps inägor 1884.

nordost om Ingeborrarpsgården, som breder ut sig när man från Krökatorpet blickar söderöver, var alltså på 1880-talet fortfarande ”i liv”, som *naturlig äng* betraktad. Detsamma gällde för en annan mindre ängsutpost strax österut, längs vägen mot Sigfrid Anderssons.

Ytterligare kvarvarande ängsmark kunde man hitta just norr Ingeborrarpsgården, på andra sidan kyrkvägen, liksom i olikbreda partier utmed Pinnåns huvudfåra och längs den gamla åslinga som innan den stora Pinnåregleringen på 1910-talet rann fram i den svagt markerade sänkan, något närmre Ingeborrarpsgården. På 1880-talet rann alltså Pinnåns vatten både under den vackert stenvälvda bron och i den nuvarande åsträckningen. På kartan ser man slutligen att ett grönt sjok även sträckte sig *söderut* från Ingeborrarpsgården ner till ån.

Men visst hade man under 1800-talets andra hälft utvidgat den förut säkert sparsamt tilltagna åkermarken. På kartan är åker markerad med svagt *gul färg*. Generellt sett

Betesmarken mellan Krökatorpet och Ingeborrarpsgården, en före detta ängsmark.

tycks de intressantare inägodelarna i norr och öster ha omförts till ganska sammanhängande åkerfält. De till synes ofärgade markområdena (ursprungligen blå färg) betecknar skog och hagmark.

På Stenssons karta har i vissa fall inskrivits kommentarer när markanvändningen förändrats så att äng exempelvis blivit åker. Men notering finns också som förkunnar att en tidigare ängsmark fortfarande ligger kvar som just äng. Det är dock obekant när dessa blyertsanteckningar gjorts.

Utmarken, fäladen

Nederst i kartbilden, längst i söder, har Stensson antecknat ”*Bjersgårds skog*”. Denna sammanföll utan tvekan med det större område som utgjorde gårdarnas utmark, fälads-

mark. Kartan skulle i princip bara visa inägorna, men man får dock en bra bild av hur dessa olika markslag gränsar till varandra.

Två tydliga fägator, stråden finns markerade på kartan. Bägge kan utan svårighet återfinnas i nutid. Vi har den korta, breda fägatan från Ingeborrharpsgården och den ganska smala, långsträckt gatan från Krökatorpet. Någon motsvarande bevarad fägata från Sigfrids gård är inte känd, men en sådan kan ju även ha varit helt i trä. Under byns äldre tid har alltså djuren släppts ut på fäladen i söder för att finna bete. Denna fälad avgränsades i norr av det stengärde som ligger i höjd med den återupbyggda backstugan. I väster avgränsades denna utmark från inägornas ängs- och åkermark av det

Krökatorpets fägata leder ut till byns fäladsmark.

stengärde som än idag kan ses gå nästan rakt söderut (i förlängning förbi skvaltemöllan).

Den kvarvarande, betade delen av fäladen har ännu idag växter som indikerar lång kontinuitet som just betesmark. Det kan vara olika taggiga buskar, enar, tistlar, stagg mm. Växter som på olika sätt är mindre aptitliga för de betande djuren.

Utmarken var ett stort område som säkert växlade mycket mellan förekomster av begärligt bete, av ljungdominerade partier och av mer skogbevuxna områden. Inslag med mossmark fanns/finns också i grannskapet. Nästan hela den gamla utmarken är idag

omförd till skogsmark. Denna omställning genomfördes i regel tidigare på de större gårdarna, godsens, medan det i andra fall kunde vara ganska vanligt med betande djur ”på skogen” även in på 1950-talet...

Dagens gräsmarker

Som redan nämnts fanns de viktigaste *betesmarkerna*, innan ”jordbruksrevolutionen”, på byns utmark. En stor omvälvning, inte minst här i skogsbygden, inträffade när djuren för gott togs hem från fäladen, och istället släpptes på odlade gräsytor. Den oftast ganska skoglösa utmarken kom därefter, beroende på intresset hos markägaren, att planteras i olika omfattning.

Kan vi då i kartornas värld spåra hur betesdjurens sommarvistelse styrdes över från fäladen till de forna inägorna? Stenssons karta visar att uppodlingen av ängsmark till åker redan på 1880-talet kommit en bra bit på väg. Växelbruk med inslag av vallodling hade säkert blivit en realitet hos dessa arrendebönder. Ser vi på kartans ofärgade ytor kan vi konstatera att dessa, enligt ”teckenförklaringen”, visade på områden som karakteriserades som både skog och hagmark; antagligen har dessa marker tidigare brukats som hårdvall, äng. På 1880-talet är det dock troligt att delar av den närmsta utmarken ännu en tid nyttjats för bete.

Nästan all öppen odlingsmark i Ingeborrharpområdet är idag gräsbevuxen. Undantaget är en mindre åkerlott bakom trämuseet där Hembygdsföreningen odlar råg. Det betyder att inägornas karakteristiska smååkrar och arealstora ängar från ”bylandskapets tid” omförts till gräsmarker som efter ett drygt sekels gång nu betas med hjälp av ungnötens och hästarnas mular. Det tidigare i byn och trakten helt dominerande utmarksbetet har alltså överförts till ett inägebete. Om uttrycken kan förstås och godtas. Detta skifte ska dock ses i ljuset av växelbruk, vallodling, konstgödning och en

Krister Jönssons ungdjur betar på den gamla åkermarken.

nysatsning på skogen som en plats för i huvudsak uppväxande träd.

En sak värd att notera i sammanhanget är vetenskapen om att spännande, annorlunda florainslag i ogödslade gräsmarker oftast kan spåras till de marker som tidigare varit ängsmark under längre tid och som aldrig blivit uppodlade till åker. När vi därför i Ingeborrarp i vår egen tid hittat arter som smörbollor, gökblomster, ängsruta, ängsskära kan man misstänka att en dylik, äldre markanvändning finns med bak kulisserna.

En slätteräng – ett önskemål?

Ängar och lieslätter har sen 1979 spelat en förhållandevis viktig roll i Örskelljunga-bygdens Naturs drygt 45-åriga tillvaro. Under ett tiotal år lieslogs Holmasidden inne i Pinnåreservatet och därefter har Spångabyggets och Ramnekärns små fina ängar fått utgöra övningsobjekt för oss sentida slätterkarlar och slätterkvinnor. Ängen var (och är) utan tvekan en av de artrikaste miljöer som våra förfäder lämnat efter sig i arv till oss stressade, prylinriktade nutidsmäniskor.

En växt som i sitt sydsvenska utbredningsområde anses klart slättergynnad är arten smörbollor. Än idag finns enstaka exemplar av denna växt kvar i Ingeborrarsområdet och jämför vi dessa smålokaler med Stenssons karta finner vi att dagens växtplatser i nästa samtliga fall är belägna på gammal fd ängsmark!

Ibland har Hembygdsföreningen funderat på att nystarta med en egen slätteräng i Ingeborrarsområdet. Om man skall rekommendera en plats som lämplig för ett dylikt återupptagande av den gamla traditionen med lieslätter, bör man utan tvekan välja en gräsmark, vilken tidigare brukats som just äng, men som *inte* varit upplöjd och *inte* heller konstgödslad. Alltså lämpligen någon del av betesmarken närmast norr om Ingeborrarsgården eller ett utvalt område av den fd ängsmarken öster, nordost om denna gård. Dessa två områden är på häradskartan från 1929 markerade som betesmark, så ängsepoken var redan då slut.

Några tankar kring skötseln av markerna

Den yttre miljön kring gårdarna i Ingeborrarp brukas idag i huvudsak med hjälp av betande djur. De senare åren är det dels ardenrar från Bassholma (Per Gustafssons djur), dels ungnöt från Västrarp (Krister Jönssons) som trampat dessa marker.

Alla gårdar och all odlingsmark i byn ägdes ju tidigare helt av Bjersgårds säteri, men i samband med hembygdsföreningens allt mer ökande engagemang har man också kunnat få bli ägare till både Ingeborrarsgården, Krökatorpet, området med värdshuset och Slättsjöstugan, liksom betesmarken öster Ingeborrarsgården. Däremot är övriga öppna marker antingen fortfarande betesarrenden underställda Bjersgård eller i några fall marker *undantagna* från betesrätt/betesskyldighet.

Kenneth Oscarsson, härstammande från Hishult, har arbetat i Ingeborrarp under 12 år och ansvarat för uppbyggandet av det nya värdshuset. I en paus i arbetet småpratar vi i hans fikarum, beläget i gaveln på trä museet.

Om Kenneth själv fått råda skulle han gärna velat se en mer aktiv skötsel av mar-

kerna, att han fått plöja upp och så in en del av de gamla, sen länge oplöjda åkrarna. Han skulle dessutom gärna velat uppleva att själva Ingeborrarsgården fått mer liv, att man åter skulle kunna få husa ett par hästar, ett par kor, en sugga, en galt och kanske någon get. ”Men man hade förstås fått söka dispens från vissa av djurskyddsbestämmelserna för att få hålla djur i de gamla byggnaderna”, säger han lite eftertänksamt.

Smörbollen är en i sydsverige slättergynnad art.

Att mer demonstrativt framhäva kulturmarkens tidigare nyttjande hade förstås också varit önskvärt. Liksom realiserandet av tanken på att restaurera och återskapa en slätteräng.

Hur man ska bruka olika betesmarker kan tyckas vara mindre kontroversiellt. Att hålla dem bra hävdade, hålla dem öppna, att låta frigående betesdjur skapa omistlig atmosfär. Men det kan också behövas röjningsinsatser när åkerbryn sprider sig väl snabbt. Man kan behöva säkerställa ett högre betestryck på vissa marker, kanske kompletterat med manuella slätterinsatser.

Det känns också viktigt att hålla ett extra öga på den rest av utmark som finns i anslutning till Backstugan och marken söderut. Detta är viktigt inte minst med tanke på de karakteristiska växter som här indikerar hur stora arealer med gödslad fälad

tidigare kan ha sett ut.

Allmänt bör växter som smörbollar, slättergubbe, ängsruta, jordtistel, jungfrulin och gökblomster påkalla extra omtanke i samband med skötseln av betesmarkerna. Även

Brydehålan bakom restaurangen.

granspira och ängsskära har tidigare funnits i markerna.

Stengårdsgårdarna, inklusive fågatorna, är betydelsefulla inslag i Ingeborrarpsmiljön, som i vissa fall kan behöva ses över och synliggöras. I anslutning till ett sådant stengärde, bak det nytillkomna värdshuset, finns en s k ”brydehåla”. Här torkades linet i den långa processen från åker till färdigt lingarn.

Arrendegårdarna som blivit till ett friluftsmuseum

Olika trender har på olika sätt gjort sig påminda i hembygdsföreningarnas verksamhet runt om i landet. Slättsjöstugan var ju frukten av att en välbevarad mangårdsbyggnad från byn Slättsjö i Röke socken, *flyttades* till Hjälmshö. Men när hembygdsföreningen något decennium senare kom att starta upp ytterligare ett engagemang, var det i anslutning till en *befintlig* gård, på *befintlig* plats nere i Ingeborrarp. Enligt Nils Arvid Bringéus var detta helt i samstämmighet med de mål som hembygdsrörelsen då börjat

göra till sina: att *inte flytta* byggnader från deras ursprungliga plats.

Allt efter som åren gått har dock vissa avsteg från denna princip gjorts nere i den långsamt men något expanderande Ingeborrarpsbyn. Anton Kristianssons gamla smedja i V Spång kom att flyttas hit och bli som en del av Krökatorpet, den gård man passerar vid infarten till området. Likaså kom Slättsjöstugan i Hjälmshö att åter få åka flyttlass – ner till det betydligt mer välbesökta Ingeborrarpsområdet. Sistnämnda stuga fick snart också sällskap av en ”stallbyggnad”, det nyuppförda Ingeborrarps värdshus.

Örkelljunga hembygdsförenings engagemang i Ingeborrarp är väl dokumenterat, framförallt i föreningens två minneskrifter; dels den som utgavs i samband med den 50-åriga levnaden, dels i samband med den 75-åriga. En alltmer utökad satsning på guideverksamhet, utställningar, olika aktiviteter i och kring de olika byggnaderna, har gett området en bemärkt ställning i denna del av Skåne. *Planer* finns också på att färdigställa ett helt nyskapat skogsmuseum – troligtvis i anknäring till parkeringsplatsen vid den gamla smedjan.

Den allt större satsningen i Ingeborrarpsområdet har inte alltid varit helt okontroversiell. Av den bok som utgavs vid föreningens 75-års jubileum framgår det att förre sekreteraren Göte Nilsson, Harbäckshult, tidigt motsatte sig att *nya* byggnader upp-

Ev av Per Gustafssons ståtliga ardennerhästar.

fördes i den gamla arrendebyn. Något ”Skansenplotter” var enligt honom inte önskvärd.

Ett pedagogiskt bevarande av gamla byggnader, liksom av en äldre tidsepoks sätt att leva och försörja sig på, kan säkert göras med olika förtecken och med olika mål i sikte. Att bevara och lyfta fram det kulturlandskap som varit en förutsättning för bondens och hans familjs överlevnad anses väl numera av många som en nog så viktig del av hembygdsarbetet.

Kopplat till friluftsmuseets befintliga utställningar kan man som intresserad naturvän inte låta bli att slå ett slag för ytterligare en. Det skulle kunna vara framtagandet av en pedagogiskt utformad utställning över hur *människans brukande* av naturen under olika tidsepoker starkt förändrat natur- och kulturlandskapet och därmed också starkt påverkat förekomsten av olika naturtyper, av enskilda växt- och djurarter. Och då med en fokusering på förhållandena i just Örskelljunga kommun med omnejd.

Ingeborrharp var under lång tid en by under Bjersgårds förvaltning. Här framlevde arrendebönderna sin slitsamma tillvaro och bevarandet och skapandet av en småskalig, bevarandevärd kulturmiljö har nog delvis sin bakgrund i detta *arrendeförhållande*. Småbondens tid avlöstes så av Örskelljunga hembygdsförenings engagemang, med skapandet av ett friluftsmuseum.

Janne Johansson

Artikelns foton av Janne Johansson och Perry Vigelsbo.

Ingeborrharp – botaniskt sett

Det finns få områden i vår kommun med större naturvärden och artrikedom än området kring Ingeborrharpgården. Artantalet är kanske större i Pinnåområdet eller i hängkäret i Spångabygget. Men storleken, den långa kontinuiteten med bete, avsaknaden av konstgödsel, närheten till de fortfarande levande byggnaderna och de påtagliga banden till en svunnen tid, gör ändå området till något alldeles speciellt.

Slättergubbe

Det är främst två faktorer som satt sin prägel på naturen och växtligheten. Den ena är den diabasgång som löper från öster till väster och naturligt bildar områdets gräns i norr. Diabas är en bergart av vulkaniskt ursprung som trängt upp genom sprickor i urberget. På sin väg upp genom jordskorpan har materialet svalnat, kristalliserat och stelnat. På sina ställen har omgivningen eroderats bort och diabasen visar sig som låga åsar. Detta är tydligt just vid Ingeborrharp. Dia-

basen är rik på mineraler, främst kalciumoxid och kaliumdioxid som här uppgår till över 10%. Dessutom förekommer till exempel mangan. Det är dock inte bara innehållet av mineraler som är av betydelse för växtligheten. Diabas kan vara hård och svårvittrad men här är den på sina ställen synnerligen lättvittrad och mineralerna blir på så sätt lätt tillgängliga för växtligheten. Tydligast kan man se det i branterna på ömse sidor om Pinnån.

Den andra faktorn är markbruket. På de flesta håll har jordbruksdriften starkt förändrats eller rent av upphört. Åker-, slåtter- och betesmarker har fått växa igen i brist på bete eller annan hävd. Eller helt sonika planterats med gran. Men runt Ingeborrharpgården har marken lämnats för fåfot. I ordets bokstavliga och positiva mening. Betesdjur har under lång tid hållit markerna öppna. Buskar och trädplantor har effektivt hållits i schack. Det är bara de mest taggiga som fått vara någorlunda ifred, främst slån men även arter som hagtorn och rosor. Bete och avsaknaden av konstgödning har

hållit gräset kort och gynnat arter som backsippa (salig i åminnelse), slättergubbe, knölsmörblomma, krussilja, stagg med flera. Även trampet av klövar, främst i de lite fuktigare partierna, är en viktig faktor för fröspridning och nyetablering av arter som till exempel smörboll.

Vi börjar vår rundvandring ner längs kyrkstigen. Utmed de ohöstade kanterna hittar vi ängsruta på sin enda kvarvarande lokal i kommunen tillsammans med ängsbräsma, daggkåpor samt vanlig, rev- och majsmörblomma. Innanför taggtråden i den något översilade betesmarken står älgörten hög tillsammans med lysande gul kabbleka och någon enstaka smörboll. Här har också vårt enda fynd av ängsskära gjorts.

Smörboll

gorna mellan stenarna klänger stensötan och tidigt på våren blommar slånen rikligt nedanför.

Vi lämnar för en stund de öppna markerna, passerar ån och kommer in i den lummiga lövskogen. Här är variationen bland träd och buskar stor. Skogslönn, tysklönn, avenbok, alm, ek och lind dominerar trädskiktet och bland buskarna finner vi druvfläder, hylle, olvon och hägg. I en liten glänta en bit upp i skogen finns vårt enda bestånd av raklosta, ett meterhögt och ganska sällsynt gräs. Längs den gamla banvallen vandrar vi som genom ett valv av blommande hägg. Marken är sandig och numera ofta vildsvinstrampad. I gruset hittar vi sandkrassing och skogsbräsma och i kanterna mot skogen smultron, ängskovall, häckvicker, rockentrav och den illaluktande flenörten med sina bruna, egendomligt gapande blommor.

Framme vid branten av diabasgången kommer vi åter ut i solen. Här är det solvärmen och den lättvittrade diabasen som bestämmer. I kanten står skogsbingeln tät och lite högre upp mandelblom och backglim och efter midsommar lyser blodnävens stora röda blommor. En art som i vår kommun uteslutande påträffas på diabas är blåsippa som här och en bit upp i backen har sin i särklass största lokal. I den motsvarande men skuggigare branten på andra sidan ån är växtligheten lite annorlunda. Trädskiktet

består nästan helt av avenbok som också är gynnad av den rika mineralförekomsten. Här finns också blåsippa och skogsbingel. I den nedre slänten under lind och skogstry kan man med lite tur hitta underviol och den ofta gäckande vätterosen. På andra sidan den gamla skogsvägen, i diabasgruset, finns fingerstarr och vårstarr, bergslok och stor blålocka.

På vägen tillbaka kommer vi åter ut på den öppna betesmarken. I kanten ett litet bestånd av skogskovall med sina mättat gula blommor. Lågt och ofta tryckt till marken något som påminner om revsmörblomman hemma i rabatten. Men vi vänder på blomman och ser de nedåt riktade foderbladen. För att vara riktigt säkra känner vi med fingret under bladrossetten. Och visst är det knölsmörblomma! En art som definitivt kan tacka betesdjuren för sitt livsrum. På den torra delen intill den gamla dammen finns stagg, hirsstarr och krussilja, arter som konstgödning med all säkerhet skulle ha tagit död på. I blötan är det gott om förgätmigej, kabbleka och ängsbräsma medan rödlåken är mera svårfunnen.

Längs vägen bort mot Krökatorpet löper en vall med växtligheten i bekväm ögonhöjd. Trots det torra och lite utsatta läget en intressant biotop. Flera gräsliga (inte gräsliga) växter som hirs-vår-piller-, har- och blekstarr liksom vår-, ängs- och knippfryle tillsammans med egentliga gräs som rödven och fårsvingel bildar matta. De mer iögonfallande inslagen är smällglim, tjärblomster, rotfibbla och fyrkantig johannesört. Och i eckbacken ovanför en maskros. En maskros? Ja visst! Maskrosor som så helt kan dominera en hårdgödslad vallodling hör till ovanligheterna på den ögödslade betesmarken. Och då är det ofta inte ogräsmaskrosor med sina hundratals svårskiljbara arter det är frågan om. Nej, här är det tal om Gelerts maskros. En art som inte riktigt bestämt sig om den ska tillhöra ängs- eller kärmaskrosorna.

Blodnäva

I skogskanten öster om Krökatorpet växer skogslök och vårt enda bestånd av läkevänderot. Längs den välbevarade fågatan från torpet och ner mot dammen och

skvattemöllan möter oss nya arter. Vallörten eller benvällan med sina lite rödaktigt blåa blommor står frodig i diket och minner om gamla dagars örtmedicin. Åker- ängs- och dyfräken tillsammans med majsmörblomma, för-gätmigej och gökblomster och ormbunkar som träjon, maj-, hult-, och ekbräken kantar vägen.

Jordtistel

taggig bladrosett med en stor röd-violett rakborste i mitten. Jordtistel. Också den har här sin enda växtplats i kommunen, liksom den numera försvunna spåtistel.

Snart är vår rundvandring slut. Vi kan blicka bort mot Ljungbacken åt Bjersgårdshållet med sin backtimjan och sina slättergubbar. Kanske hörs korpen eller spillkråkan från storskogen eller buskskvätten i någon buske ner mot ån. På vägen tillbaka passerar vi den lilla kryddträdgården med libbsticka, balsamblad, gubbaskägg, dragon, körvel och mycket mer. Men det får bli en annan gång.

Fägatan slutar vid en sluttande och ganska tuvig betesmark. På tuvorna trivs stenmåra, blodrot och färsvingel. Under högsommaren lyser det gult av stånds längs gårdsgården. Lite längre ner kan man mellan tuvorna hitta en oerhört

Rockentrav

Zigge

Foton: Perry Vigelsbo.

BOTANISKA NOTISER

Omkring 11000 noteringar från Örkeljunga kommun finns i Projekt Skånes Floras databas utöver de cirka 7000 som bär min signatur. Halvvägs genom materialet kan man notera ett stort antal för kommunen nya arter. Främst ur gruppen antroprokerer, det vill säga arter som, med eller utan avsikt, sprits av människan. Till exempel trädgårdsflyktingar.

Men några mer uppseendeväckande fynd har också gjorts. Vid Skåneporten växer numera ärttörne, en karakteristisk buske med långa gröna taggar och stora gula blommor. I Skåne är den sällsynt och helt knuten till havsstränder. Sex fynd från Kullahalvön till Falsterbo i väster och ett tjugotal i sydöst. Än mer anmärkningsvärd är klådriset som påträffats intill motorvägen strax söder om trafikplatsen i Skånes Fagerhult. Utbredningen i Norden inskränker sig till ett smalt band i södra Norrland och centrala och norra Norge där det gärna växer på steniga, ofta reglerade, älvstränder. I Skåne påträffades klådriset senast 1968 i kaolinbrottet på Ivö.

Alchemilla micans, glansdagdkåpa: Gudebygget (IEI 1999).

Alchemilla mollis, jättedagdkåpa (!*): Åsljunga (TTY 2000).

Alchemilla subcrenata, ängsdagdkåpa: Åsljunga.

Allium cepa, lök (!*): Attarp (Pwa 2004).

Anaphalis margaritacea, päroleternell (*): Harbäckshult (IEI 1999), V Spång.

Anemone hupehensis, höstanemon (!*): Harbäckshult (IEI 1999).

Aronia melanocarpa, svartaronia (!*): Örkeljunga.

Atocion armeria, rosenglim (!*): Florshult (PWa2004).

Bistorta affinis, bergormrot (*): Åsljunga (TTY 2000).

Cardamine pratensis ssp. *paludosa*: Harbäckshult (IEI 1999).

Carex flava, knagglestarr: Harbäckshult (IEI 2004).

Carex viridula, ärtstarr: Harbäckshult (IEI 2000).

Cerastium arvense × *tomentosum* (!): Åsljunga (TTY 2000).

Chenopodium bonus-henricus, lungrot: Mattarp (PWa 2003).

Colchicum autumnale, tidlösa (!*): Harbäckshult (IEI 1999).

Cotoneaster lucidus, häckoxbär (*): Harbäckshult (IEI 1999).

Deutzia scabra, strävdeutzia (!*): Harbäckshult (IEI 1999).

Doronicum orientale (!*): Harbäckshult.

Drosera anglica, storsilesår: Harbäckshult (IEI 1999).

Dryopteris carthusiana × *cristata*: Harbäckshult (IEI 1999).

Eleocharis palustris ssp. *palustris*, nordknappsäv (*): Harbäckshult (IEI 1999).

Eleocharis quinqueflora, tagelsäv: Harbäckshult (IEI 2000).

Epilobium ciliatum, vit dunört: Harbäckshult (IEI 1999).

Epilobium obscurum, mörk dunört: Harbäckshult (IEI 1999).

Euphrasia nemorosa × stricta var. brevipila, hybridögontröst (!*): Harbäckshult (IEI 1999).
 Festuca gigantea, långsvingel: Harbäckshult (IEI 1999).
 Galeopsis ladanum, mjukdån: Florshult (IEI 1999).
 Galium elongatum, stor vattenmåra (*): Åsljunga (TTy 2000).
 Glyceria declinata, blågrönt mannagräs: Florshult (PWa 2002).
 Helianthus tuberosus, jordärtskocka (!*): Florshult (PWa 2003).
 Hieracium cruentifolium, blodfibbla: Gudebygget (IEI 1999), Åsljunga (TTy 2000).
 Hieracium subatronicum (!): Åsljunga (TTy 2000).

Årtörne. (Foto: Perry Vigelsbo)

Hieracium vulgatum, hagfibbla (!): Gudebygget (IEI 1999).
 Hippuris vulgaris, hästsvans: Harbäckshult (IEI 1999).
 Hydrangea arborescens, vidjehortensia: Åsljunga (TTy 2000).
 Hylotelephium ewersii, mongoliskt fetblad: Attarp (PWa 2004).
 Lunaria annua, judaspenningar (!*): Sonnarp (TTy 2000).
 Luzula congesta, hedfryle: Harbäckshult (IEI 1999).
 Meum athamanticum, björnrot (!*): Gudebygget (IEI 1999).

Myosotis ramosissima, backförgätmigej: Harbäckshult (IEI 1999).
 Myricaria germanica, klådris (!): Järingsholm.
 Paeonia ×festiva, bondpion (!*): Bjärabygget/Ö.
 Papaver pseudoorientale, jättevalmo (!*): Harbäckshult (IEI 1999).
 Philadelphus pubescens, kungsschersmin (!*): Harbäckshult (IEI 1999).
 Phlox paniculata, höstflox: Attarp (PWa 2004).
 Pilosella lactucella, revfibbla: Gudebygget (IEI 1999).
 Polygonatum verticillatum, kransrams (*): Harbäckshult (IEI 1999).
 Potamogeton berchtoldii, gropnate: Harbäckshult (IEI 1999).
 Prunus domestica ssp. domestica, plommon (!*): Harbäckshult (IEI 1999).
 Pulmonaria rubra, röd lungört (!): Åsljunga (TTy 2000).
 Rubus caesius, blåhallon: Harbäckshult (IEI 2000).
 Rumex obtusifolius ssp. sylvestris (!): Sonnarp (TTy 2000).
 Salix purpurea, rödvide (!*): Harbäckshult (IEI 1999).
 Saxifraga granulata, mandelblomma: Harbäckshult (IEI 1999).
 Scleranthus annuus × perennis (!): Florshult (PWa 2002).
 Sparganium erectum ssp. neglectum, glansigelknopp (!): Mattarp (PWa 2004).
 Spiraea ×arguta, bukettspirea (!*): Harbäckshult (IEI 1999).
 Thalictrum minus, kustruta (!*): Attarp (PWa 2004).
 Triglochin palustris, kärresälting: Harbäckshult (IEI 1999).
 Ulex europaeus, ärttörne (!): Ö Spång.
 Viola canina ssp. canina × riviniana (!): Florshult (PWa2004).

Växtnamnen följer *Förteckning över svenska kärlväxter* (Thomas Karlsson: SBT 1997:5 och <http://linnaeus.nrm.se/flora/chk/chk3.htm>).

(!) = Arten eller underarten ej tidigare uppgiven för Örkelljunga kommun.

(*) = Kulturspridd.

Uppgiftslämnare:

IEI = Ingeborg Ekdahl

PWa = Per Wahlén

TTy = Torbjörn Tyler

Zigge

Tallplantering hotar kulturvärden i Sönder Össjö

Upp i Sönder Össjö har ett något delikat natur- och landskapsproblem uppkommit. Intill traktens bygdegård, liktydig med den gamla skolan, finns åkrar i ett intressant, öppet kulturlandskap. Strax intill finns vid ett biflöde till Smedjeån en välbevarad, gammal ramsåg som brukar köras vid publika tillfällen. Här finns också en mindre skvaltkvarn.

Ett område inbegripandes kvarnarna, bygdegården och kulturmarken runt desamma har utpekats som klart bevarandevärd, ja, som "särskilt värdefull kulturmiljö" i länsstyrelsens kulturmiljöprogram. Det är enbart ett litet antal dylika områden i Örskelljunga kommun som plockats med i detta sammanhang.

Det dilemma som nu inställt sig är att ägaren till fastigheten just nordost hembygdsgården, tallplanterat åkrarna intill den gamla skolan! Den orsak som nämnts är väl främst *dålig lönsamhet* i samband med att marken utarrenderas som betesmark. Av reaktioner i Sönder Össjö att döma var detta ett mildt talat impopulärt beslut i trakten. Kurt Arne Johansson som bor just i Sönder Össjö och tillika är ordförande i Skånes Fagerhults Bygdegårdsförening ser "detta som ett stort hot och en början till vidare plantering".

Kurt Arne sammanfattar sin oro över detta beskningsprojekt i några meningar: "Sönder Össjö är en öppen bygd i det annars skogliga landskapet. Åkermarken är här odlad och sköts genom att den brukas eller betas. Tyvärr är det mycket mark som försvinner i kommunen genom att den ligger för fåfot. I Sönder Össjö finns en mycket god åkermark bestående av sandjord som är helt stenfri. Att man tar sådan mark ur produktion är helt horribelt. Det värsta är att man planterar skog som gör att det öppna landskapet kommer att försvinna."

Att igenplantering av åkermark som varit uppodlad i flera århundraden väcker starka känslor är väl inte så konstigt. Kanske inte minst när marken i fråga också är centralt belägen, gränsande till traktens bygdegård. Letar man fram byns laga skifteskarta från 1851 (möjligt genom lantmäteriets hemsida!) finner man att åkermarken för ca 160 år sedan i huvudsak bestod av ett sammanhållet område med långsmala bandparceller. Gårdarna låg på den tiden mer eller mindre samlade nära vägkorset i byn. Dagens tallplanterade åkermark ingick till stora delar i detta gamla åkerparcellområde.

En fråga som man kanske ställer sig är den om man som granne eller icke-markägare kan påverka dylika beslut? Och vad gäller rent juridiskt i detta sammanhang? Skånes Fagerhults Bygdegårdsförening skrev och besvärade sig till länsstyrelsen.

Allmänt sett måste en markägare, innan trädplantering av åkermark sker, anmäla sin planerade åtgärd till just länsstyrelsen. Detsamma lär gälla för motsatt åtgärd, att uppodla annan mark till åker. "Syftet med anmälan är att Länsstyrelsen skall få kän-

nedom om den planerade åtgärden och bl.a. kunna bedöma dess konsekvenser från naturvårds- och kulturmiljövårdssynpunkt." Enligt uppgift har anmälningsplikten till länsstyrelsen i detta fall fullgjorts först i efterhand.

Dylika ärenden är oftast rena rutinärenden för myndigheterna och något större engagemang läggs nog inte ner på denna handläggning om ärendet berör åkerplantering i norra Skånes skogsbygd. I detta fall blev länsstyrelsens svar och beslut från den 9 juli 2008 följande:

"Den aktuella jordbruksmarken ligger inom ett av de områden som finns utpekade i Länsstyrelsens kulturmiljöprogram för Skåne, Sönder-Össjö. Området beskrivs i programmet bland annat som ett kulturlandskap i skogsbygden med åker- och betesmark. De kulturhistoriska värdena för Sönder-Össjö vilar till del på ett öppet åker- och beteslandskap där en förändring av markanvändningen påverkar upplevelsen av kulturlandskapet. Ur kulturmiljösynpunkt bör sökanden därför överväga om att **inte** låta marken övergå till skogsproduktion."

Därefter konstaterar dock länsstyrelsen "att den berörda jordbruksmarken **kan** tas ur produktion utan att skada naturvårdsintressen. Åtgärden kommer att medföra viss negativ inverkan på värdena för kulturmiljön men inte till den grad att ett avslag kan motiveras."

Bygdegården i Sönder Össjö
(Foto: Janne Johansson)

De anmälningar som enligt länsstyrelsen kan leda till negativa besked från myndigheten gäller framförallt de fall där fornlämningar är inblandade eller där biologiskt särskilt värdefulla marker berörs. Inget av dessa förhållande är vid handen i Sönder Össjö. Lagstiftningen ger alltså föga möjligheter för myndigheten att avslå önskemål

om att få genomföra skogsplantering på åkermark.

Att detta Sönder Össjö-område pekats ut i myndighetens eget kulturmiljöprogram förändrar inte saken i detta fall, *enligt* länsstyrelsens tjänsteman. Programmet ska mest *markera* för den enskilda kommunen vad länsstyrelsen anser. Något reellt "övertalningsförsök" för att få en annan utgång på ärendet tycks dock inte ha gjorts från myndighetshåll för att på så vis rädda den centralt belägna och för många klart värdefulla kulturmarken från att bli planterad. Detta kan säkert också ha försvårats av att ingen planteringsanmälan gjorts *innan* tallplantorna var på plats.

Problematiken kring igenplantering av åkermark är ju inte ny. Går man ett antal decennier tillbaka var det *lag* på att skogsplantera mark som inte hävdats på några år. Trots att lönsamheten i jordbruket sen länge varit både si och så här uppe i skogsbygden, så har ändå djurbönder och hästägare hjälpt till med att hålla stora delar av det öppna odlingslandskapet vid liv och på sina håll kan möjligen också ett ökat engagemang för hävden av kulturlandskapet skönjas.

Den omväxling som betesmarker och gräsvallar skapar i en annars skogsdominerad del av Skåne är viktig ur flera synvinklar och den betydelse detta kulturlandskap har för boende och för rekreationssökande ska nog inte underskattas. En genom plantering bortodlad mark återvinns inte i en handvändning.

Om nu en markägare vill plantera igen de åkrar och betesmarker som han inte längre vill engagera sig i, så står det honom dock i princip fritt. Såvida inte länsstyrelsen finner att stora allmänna intressen allvarligt kan skadas.

Möjligheten att hålla ett framtida kulturlandskap öppet och vid liv beror nog på ett flertal olikartade komponenter. En av de viktigare är förstås den att det måste finnas ett större antal människor som *vill* arbeta aktivt med att driva jordbrukstraditionen vidare. Ett annat krav som behöver uppfyllas är att någon form av lönsamhet även måste gå att leta fram. Fast ibland tycks en del markägare och djurhållare engagera sig i arbetet med betesdrift och hävd *även* av nästan halvideella skäl - för att hjälpa till med att rädda kvar den tilltalande blandning av öppen kulturmark och skog som karakteriserar denna del av Skåne.

Sönder Össjö exemplet ovan visar hur osäker fortlevnaden av vårt kulturarv uppe i skogsbygden är. Att klara kulturlandskapets behov av engagemang och skötsel borde vara en än viktigare samhällsfråga än den är idag. Det öppna odlingslandskapet, skapat under århundraden, upplevs säkert av många som betydelsefulla andningshål i en skogligt dominerad trakt.

En viktig fråga är därför hur vi kan rädda och förstärka natur- och kulturvärdena inför framtiden. Hur kan vi hitta formerna och förutsättningarna för att stimulera och motivera markägare runt om i landskapet, för att rädda betydelsefulla kulturmarksområden från att försvinna för alltid? Hur skapar vi en *förstärkt dialog* kring förvaltandet av framtidens kulturlandskap?

Janne Johansson

Store Mosse, en tillbakablick.
(Foto: Janne Johansson)

Fjällig tofsskivling, rutbläcksvamp och porslinsnagelskivling, några udda inslag i svampskogen.
(Foto: Janne Johansson)

Styrelsen

Örkelljungabygdens Natur krets av SNF

- Ordförande** Patric Carlsson, Sonnarpsvägen 20 E, 286 32 Örkelljunga, 0707-443 550, (patric.carlsson@rixtele.com)
- Vice ordförande** Leif Sigbo, Bjäregatan 3, 286 31 Örkelljunga, 0435-522 32 (leif.sigbo@telia.com)
- Kassör** Björn Herrlund, Ekorstigen 3, 286 35 Örkelljunga, 0435-527 64 (bjorn_herrlund@msn.com)
- Sekreterare** Eva Persson, Sonnarpsv. 20 E, 286 32 Örkelljunga, 0435-517 10
- Ledamöter** Janne Johansson, Ö. Ringarp, 286 91 Örkelljunga, 0435-501 31 (janne_ringarp@telia.se)
- Christer Sandén, Bladvägen 2, 286 72 Åsljunga, 0435-460 538

Medlemsavgifter för år 2008

- 295 kr Medlem i Svenska Naturskyddsförening (SNF), Naturskyddsföreningen i Skåne och Örkelljungabygdens Natur. Du får tidningen "Sveriges Natur" i färg, med normalt sex nummer per år och med en upplaga på 200 000 samt "Alcedo" tre gånger per år.
- 365 kr Familjemedlemskap i SNF (fritt antal medlemmar på samma adress).
- 100 kr Lokal medlem i Örkelljungabygdens Natur. Vilket innebär att medlemsavgiften täcker framtagningen och distributionen av tidningen "Alcedo" tre gånger per år.
Postgiro nr 13 27 98-0.

Har du e-post eller tillgång till Internet, finns stora möjligheter till ytterligare information. Skicka ett brev till kontakt@snf.se och fråga vad de kan erbjuda!

Studieförbundet är det studieförbund som vi i Naturskyddsföreningen utnyttjar vid anordnande av studiecirkel. Lokalavdelningen finns i Klippan (0435-140 70) och därifrån kan vi även få stöd till täckandet av föredragskostnader samt till tryckandet av exempelvis denna medlemstidning.

www.orkelljunga.snf.se

